

PROVERBIOS

Kirika anua upí bana 'unánti kuëño

1 ¹ Ëñëx ka Salomón Davidtan bakë bëchikë Israel kaman 'apu ax kia bana 'ikën, ² ax ka uisai 'i kara:

sinánñuira 'ixun bëtsi
'ësëkin, uisai kara a
banakama kia kixun
'unánmiti a 'ikën,

³ 'ianan ka uisai 'ësëanáni,
upitax bëtsibë tsóti,
upí ñuishi 'ati, upí sinánñu
'ianan: rabiakati
banakëma 'iti a kamaribi
'unánmiti bana 'ikën;

⁴ a banakaman ka uni bënëbu
ñu 'unairakëma 'ikëbi,
upíokin 'unánkin a
banakama kikësabiokin
'ai sinanakin chuámarua
tanun 'imia.

⁵ Uix kara sinánñuira 'ianan
upíokin bana kuakë
'ixunbi kuatia ax ka,
ñu 'unánkësamaira okin a
banakama 'unani anunbi
aín sinan chaiira 'iti 'ikën,

⁶ uisai kara ñu 'unairakë
unikama ax bëtsi ñuikësai
kia anbi kuanan,
bëtsi ñu ñui banakë
'imainun a 'unánti
banakama kikë abi uisai
ki kara a banakama kia
abi kuatia.

⁷ Uikamax kara ñu 'unánkëira
'isatania an ka Diosan
bana kikësabiokin 'akin;
uisai kara a banakama kia
usabi okin 'ati 'ikën;
'aínbi ka an bana kuakëma
unikama ax uisabi okin
kati kuëënima 'ianan,
uisa bana upibi 'unámikin
kaisama 'ikën.

Usai uni bënëkama bëtsin paránxun ñu 'atima 'amikaskëx 'iti bana

⁸ 'Ëñ nuibakë bënë unikaman
min papan 'ësëkëxun
kamina aín bana kuati 'ain,
kuanan kamina min titan
'unámikin kakë bana a
kamaribi manutima 'ain,

⁹ a banakamax ka upíira
ñumi min tëxanu tëñuxun
'arakakësa 'ianan:
achúshi mañuti upíira min
maxkánu mañukësa 'iti
'ikën.

¹⁰ Usa 'ain kamina uni
'uchañukaman parántisa
tankëxunbi,
jatu kuëënxuntima 'ain, 'ën
nuibakë bënë unikama!

¹¹ Atun sapi ka mi kati 'ikën:
Nukamabë kamina kuani
uti 'ain;
nun kananuna uisokin 'aisa
kara istánkëx anuxun ñu
'atima 'atinu unëti 'ain,

- usakin 'atankëxun kananuna
 anu pakëtia uisa ñu
 'akëmabi uni 'axun aín
 ñukama unéxun kainxun
 biti 'ain.
- 12 Usakinnu 'akëx ka ñu upí
 'akë unikama ax
 nëminra kini anu pakëtia
 ñukësa usaribi 'iti 'ikën.
- 13 Usakin 'atankëxun atun
 ñukama ashi bitankëx
 kananuna bëtsi bëtsi ñuñu
 'iti 'ain,
 ;usakin 'akin kananuna
 mëkamakë ñukama nun
 xubukamanu bukunti 'ain!
- 14 Usa 'ain kamina
 nukamabëtan minribi
 uisax karanuna kuríkiñu
 'iti 'ai kixun tani 'uti 'ain,
 usa 'ain ka nun 'akë ñukama
 ax kamaxunbi nun biti ñu
 'iti 'ikën.
- 15 ;Usakin kakëxbi kamina
 atubë kuantima 'ain bënë
 unikama mitsux!
 Usai 'ikin kamina atúan ñu
 'aisama 'akinkaskëxunbi
 atubëtan 'atima 'ain,
- 16 usai 'ikin ka atun bënëkinshi
 ñu 'atima 'ati sinánxun
 'aia;
 ;'ianan ka bënëkinshi uni
 aín imi 'apamikin 'ati
 sinánxun 'aia!
- 17 Amia ñu 'itánun nankë axa
 an
 istisokin nankë ami ka
 'isákama pakëtima,
- 18 usa 'aínbi ka a unikamax
 atun tsótimi kuaikin,
- anu ñuina pakëti 'akë,
 usaribiokin atúnbi unéxun
 ñu 'atima 'akë anunbi
 'aisama ñunu pakëtia.
- 19 Usaribi ka an ñuñu 'ixunbi
 'itsaira ñuñu 'iti kuëënkë
 unikama atux 'ikën:
 usa 'aish ka 'itsaira ñuñu 'iti
 kuëëni anunbi bamaia.
- Ñu 'unania bënëá unikama
 upí sinánñu 'iti bana**
- 20 An ñu 'unánkë unikama ax
 ka anun
 xubunu kuantí ëman anuax
 kianan anun ëmanu
 kuantí bai cha 'akë anun
 kuani 'ësaí nukaman
 kuanun kiti 'ikën;
- 21 kianan ka 'apukaman bana
 mënókë ëma xëkuëkama
 'imainun anuxua ñu
 marukankë anuaxi
 kianan ëma sënënakëkë
 anuxunbia kuakanun kiti
 'ikën:
- 22 Uni bënëákama mitsux
 kamina usai 'iti ka kixun
 bënëkinshi ñu 'atima 'aisa
 'ianan,
 usakin ñu 'akëxa asábi 'ikë
 kixax ami kuaianan bana
 kuakëma 'ikanin,
 ;usa sinanbu 'ixun kaina
 uñsarainra
 mitsun usai 'ikin ñu
 unántisama taní ami
 kuaikë akama ënkanti
 'ain?
- 23 Usa 'ain kamina 'ën kakëxun
 'ën bana kuati 'ain,

- kuatia kana 'ën mitsu
'ën 'unánkë banakama
'unánmianan;
'ën sinánkë banakama mitsu
ñuixunti 'ain.
- 24 Usa 'ain kana 'ën mitsu
ënumi ukanun kan,
'ainbi kamina mitsun 'ën
kakëxunbi 'ën bana
kuaisamatan.
- 25 Usai 'ikin kamina 'ën
kakëxunbi 'ën bana
kuaisama tankin timakan;
'imainun kamina usai
kamina 'itima 'ai kakin
'ësëkin kakëxunbi 'ën
bana kuaisama tankan.
- 26 ¡Usa 'ain kana uisa ñu
'atima kaina inuti, a nëtë
'ikëbëtan anun 'ën mitsu
usanti 'ain!
¡imainun kana uínsaran
karamina mitsun
rakuétanshi bamatisa
tankani anun 'ëx mitsumi
kuaiti 'ain,
- 27 'ianan ka uínsaran kaina
mitsux rakuëanan
bëtsi bëtsi ñu mitsunu 'ikëbë
bënëti masá nuitukë
an ka suñuanën kamabi ñu
këñubëtsinkësa usaribi
okin mitsu 'ati 'ikën!
- 28 Usai 'ikin kamina a nëtën
'akinnun kixun 'ë kuënkanti
'ain, 'ainbi kana 'ën mitsun
kakëxunbi kuashiti 'ain;
usokëxun barikinbi kamina
'ë mërakantima 'ain;
- 29 usa 'ainbi kamina mitsun 'ën
'unánmikaskëxunbi,

'unanima 'ianan Diosan bana
kikësoi 'isamatankanin.

- 30 Usai 'ikin kamina mitsun
'ën 'ësëkëxunbi 'ën bana
kuaisama tankin timanan;
'ën usai 'iti mitsu 'unánmikë
usai 'isama tankanin.
- 31 ¡Usaími 'ikë anbi ka mitsu
'upitax 'isama okin
tëmëramiti 'ikën!
¡Usaími 'ikankëbë ka
mënioisama mitsúnbi
sinánxun 'akë 'aisama
ñukama ax 'iti 'ikën!
- 32 Axa bënëkinshi ñu 'atima
'amitisa unikama ax
ka ñuti 'ikën upíokin
sinánxun ñu 'akëma kupí,
'imainun ka an bana
kuakëma unikama
atúxribi anbi bërúankakin
ñu 'akëma anunbi 'aisama
orakakë 'iti 'ikën,
- 33 'ainbi ka uin kara 'ën
kakëxun 'ën bana kuaxa,
ax kuni 'upitax chuámarua
tsóti aña ñu 'atimamibi
rakuétima 'ikën, kiox ka
an ñu 'unánkë unikama
kiakëxa.

Sinánñuira 'inuxun a 'unánti bana

- 3** 5 An ñu 'unánkë unix ka ësai
kiakëxa: Min nuitunënb
sinani kamina Nukën 'Ibu
mi katamëti 'ain,
usai 'i kamina rabiakati
'ën kana bëtsi unin
'akësamaira okin ñu 'unan
kiox kitima 'ain.

- 6 Kamabi ñu 'akin kamina
Nukën 'Ibu Dios mia
'akinun a pain ñukáti 'ain,
usokinmi 'akëxun ka kamabi
upíokin 'anun mi 'amiti
'ikën.
- 7 Min sinanën kamina 'ëx
kana ñu 'unainra 'ai kixax
kitima 'ain;
usai 'ikima kamina Diosmishi
katamëkin ñu 'atima 'atimi
sinánkë a manuti 'ain:
- 8 ¿usai 'i kamina uni ro
xëatankëx
'ikëσαι min nami kushiti 'ain!
- 9 Nukën 'Ibu Dios kamina ami
'arakakë min ñukama 'inánti
nankë a 'inánan kamina,
min naënu 'apákëxa
tsinasati tuákë aribimi
bixun 'inántimi nankë a
'inánti 'ain;
- 10 usokin mi 'akëbë ka anu
nanti 'akë anuax min
piti ñukama këñutima
'imainun ami xëati
nankëkama ax anu nankë
anuax këñutima 'ikën.
- 11 Uni bënákama min kamina,
Diosan usai 'iama 'inun
kakëxun kuaisama
tantima 'ain
'imainun kamina an mi
usai kamina 'itima 'ai
kixun kakëx a kuëënima
nishtima 'ain;
- 12 an nuibakë uni a ka Diosan
usakin kamina ñu upima
'atima 'ai kixun 'unánmia,
achúshi unían aín bakë
bëchikë a nuibairakë a

- ñu 'atima 'axuma 'anun
kakësaribi okin ka an 'aia.
- 13 Chuámarua ka an ñu
'unántibi sinánxun,
upíokin kuakin 'unánkë ax
'iti 'ikën;
- 14 usa 'ain ka usakian 'akë ax
manë kuríki bikësamaira
'iti 'ikën,
an ñu 'unánkë an
kuri marukin anun
kanánkësamaira 'iti 'ikën.
- 15 Ñu 'unánkë ax ka maxá
upíira iskësamaira 'ianan;
¿bëtsi ñukama unin kuëën
irakë usamaira 'iti 'ikën!
- 16 Usa 'ain ka uni ñu 'unánkë
ain mëkeu anun xëñibua
'aínbi tsókësa 'ikën,
mëmiuribi mëshpakësa 'i
kuëënkë ax 'iti 'ikën.
- 17 Usai 'ikian an nu 'ësëkë ax
ka upíira 'ikën;
an ka ñu 'atima 'aíma upitax
tsónun uni 'imia.
- 18 Uix kara ñu 'unairakë 'ikë
ax ka i bimiñu unin upí
iskë usaribi 'ixun 'atima
ñu 'aisa tankinbi tënëia;
ax ka chuámarua tani usokin
ñu 'akëma 'aish tsóti 'ikën.
¿Ax ka chuámarua usakin ñu
'akë 'aish tsotia!

**Chikish unikama
usakin 'ësëti bana**

- 6** Anua 'ikë aín putu anu
kuanxun kamina:
uisai kara 'unán 'ia,
isikuanti 'ain, chikish
unikama;

- anuxun kamina a ñu kara
'aia akama iskin anua
'unánti 'ain:
- 7 an usakin kamina ñu 'ati 'ai
kixun kanan usai kamina
'iti 'ai kixun an kati aín
'apu 'aíma 'aínbi ka,
- 8 baritiañu atun piti bikë a
aín kininu bukunruia.
- 9 ¡Uínsaran kaina chikishimi
'uxtisashi tankë anuax
nirutu 'ain!
¡Ianan kaina uínsaran
mitsux 'uxi rakábukë
anuax nirukanti 'ain!
- 10 Usai 'uxtisa tani bëti
'uxunmi namánan,
min pëñan 'ikúbianx 'uxi
tantikëbëbi ka,
- 11 kuainbëkinishi nikë uníxa
'akanantishi 'aish
mëníokax,
ukë usaribi kuatsini ukin
ñuñuma 'iti an mi biti
'ikën.
- Ënë ñukama 'ati ka
Dios kuëenima**
- 16 Anu ka mapai achúshi
'imainunbi,
achúshiribi a 'atia Dios
kuëenkëma a 'ikën:
- 17 ax ka an 'atimakín bëtsi uni
iskë,
ax këmëi banakë uni,
uni an uisa ñubi 'akëmabi
bëtsi 'akë uni,
- 18 an ñu 'atima 'atishi sinánkë
uni,
an ñu 'atima 'ati sinánishi
nikë uni,

- 19 usakinsa ñu 'axa kixax këmëi
banakë uni
'imainun an aín xukénbëbi
mëëananti barikë uni
akama ka ax 'ikën.

**Xanu bëtsi bëtsi unibë 'ikë
uni paráni usai kikë bana**

- 7** 1 'Ën kakëxun kamina 'ën
banakama kuati 'ain,
bëná unikaman, 'ën bakë
bëchikësa 'ikë kana mi
kain;
'ën mi kakë ax kikësaibi 'iti
banakama ënë kamina
manukinma sinánti 'ain.
- 2 'Ën bana ax kikësaibi 'iti
'imainun a 'unánti bana mi
'unánmikë akama kamina;
min bëru napu ami
'akësaribi okin upíokin
bërukanti 'ain, usakin 'ai
kamina upí tsókanti 'ain.
- 3 'Ianan kamina min mëkënan
tuinkësa 'itánun 'akin,
min maxkánubi 'inun
upíokin 'unánti 'ain.
- 4 Min chirabakë xanusaira
'ikë ñu 'unainra 'iti a
nuíbanan,
kamina min 'unánkë uni
'akësaribi okin sinánñuira
'iti bana aribi manukinma
sinánti 'ain.
- 5 Usakin a banakama 'unánkë
'ixun kamina, an bëtsi
ënxun bëtsi uni bikë
xanun abë 'inun kakëxbi
abë 'ikinma,
bana upitan mi kuëmënin
kakëxunbi kuëëntima 'ain.

- 6 Achúshi nētēn kana 'en xubu
xēkuē chukúma anun isti
'akē anun,
uanxun aín xabankēnēn
iskēxbi ka,
7 uni bēnákama an
usa ka kixun ñu
'unairakēmakama,
anu 'iakēxa, atubē ka achúshi
uni bēna an ñu 'atima 'ati
kuēēinrakē 'iakēxa usa 'ikē
kana a isakēn.
- 8 Iskēx ka anun xubunu
kuanti bai kuanx anu
kēñúkē anun shitákiani,
kuani amia xanu aín xubu 'ikē
amibi kikiani kuankēxa.
- 9 Kuanbi ka xupibuti ñantan-
bukēbē bēankibuakēxa.
- 10 Usaia 'ikēbēa xanu aín
'ikēnuax chikitia uni an
iskēxbi ka
bētsi bētsi unibē 'ikē xanu
'ikēsaibi upiti mēnókakin
upí chupa pañuxunbi aín
nami bērúankēma 'iakēxa,
- 11 usa 'aish ka achúshi xanu
an bēnēkinshi ñu 'akē
'imainun abi sinánxun
uisa ñu kara 'aisatania
usakín 'anan,
aín xubunubi tsóti 'unánma
'aish,
- 12 kuainbēkinishi ēmanu
nianan anua uni tanti tsóti
'akē, 'ianan anun uni nikē
bai aín sēnēnkē anuxunbi
kainxun,
uinu 'ikē uni pain kara
mēraia a bixun banakinkē
xanu 'iakēxa.
- 13 Usa 'ain ka xanu an uni
bēna a 'ikúkin bikin
bētsuku kakín,
sinanimaishi banakin kakēxa:
14 'Ēn dioskama xaroxunkin
bikē nami 'en xubunu 'ikē
a 'ēbē kuanxun pi kuanti
kaina kuēēntima 'ain,
bērí kana 'en usokin 'akatsi
kikē usokinbi 'axuntankēx
asábi 'iti 'ain.
- 15 Usa 'ain kana mibē
mērananux anumi 'ikē
anu chikían;
j'ianan kana mi istisaira
tan, usa 'ain kana bērí mi
mēran!
- 16 Anu 'ēx 'uxkē anu kana
upíira okin lino
anun rakuti 'akē egipcionua
'en marukē a 'apabētsian,
17 'anan kana sanuira 'itánun
áloe 'imainun
canela kakē ro a 'imainun
aroma kakē mirra 'akē
anúnribi 'abētsian.
- 18 Usa 'ain kamina 'ēbē anuxunu
nun kuēēnkēsokin;
pēkaratamainun 'ē nami mi
'aminun anu kuanti 'ain,
usai 'i kananuna anuax nu
rabē kuēēnti 'ain,
- 19 'en bēnē ka 'en xibunuma
'ikēn:
an ka 'uraira kuankin
'ēratsushi 'ē ēbianxa;
20 kuankin ka achúshi pisha
kuríki buánxa;
usa 'ain ka anun 'uxē turuti
nētē 'itámainun masima
utima 'ikēn.

- 21 Usokin bana upitan kakëx,
kuëënkín ka uni bëna kana
'ati 'ai kixun sinánbiani,
22 uni bëna ax xanu a nuibiani
abë kuani:
vaca bënë anuxun 'atinu
buánkëx kuankësa usaribi
kiani kuanxa,
usai 'ika chaxu ami 'iti
maban nankëmi 'ikë
usairibi 'ia,
23 pian aín xabánu 'akëx 'ikësa
usaribiti 'ianan;
ñuina pëchíñu ami 'iti nankë
'aínbi ami,
'i kana bamati 'ai kixun
'unaxmabi ami 'ikësa
usaribiti 'iixa.
24 Usa 'ain kamina uni bënë
mix 'ën kakëxun,
'ën bana kuati usaibi 'iti
'ain.
25 Usa 'ain kamina iskin
amiokin sinántima 'ain;
'ianan kamina a nuibiani
abë kuanti sinántima 'ain,
26 a xanu 'ucha kupí ka 'itsaira
uni ñuaxa;
jusa 'aish ka an ñumikë uni
'itsaira 'ikën!
27 Uinu 'ikë unikamax kara aín
xubunu atsínia,
ax ka aín ñuti baria anu
kuankë 'ikën.

Usai ñu 'unan 'aish
upí 'iti bana

- 8** 1 Ñu 'unankë 'iti axa munuma
banai kikësaí 'imainun ka;
sinánñuira 'iti axribi 'ain
bana kuanun munuma

- banai kushin kikësa 'iti
'ikën.
2 Ax ka 'ain bashi tësapanu
nirakëkësa 'ianan,
anun 'inúkë baikamanu
nirakëkësa,
3 'ianan ka anun atsínti xëkuë
chakama 'urama nirakëax,
anun ëmanu atsínti
xëkuënuax kikësa 'ikën:
4 'Ëx kikë banakama ënëx ka
mitsun kuati kikë bana 'ikën.
5 Bënë unikama ñu
'unairisamakama,
jmitsun kamina 'ashi
buinxun upíokin ñu 'ati
'unánti 'ain!
6 'Ën mitsun uisa ñux kara upí
'ikë kanan,
uisa ñu 'aia kara bëtsin añux
ka 'atima 'ikë mi katima
bana kamainun kamina
kuati 'ain.
7 'Ën mitsu kati bana ax ka
aséرابي 'ëx kikë 'ikën,
'ëx kana këmëi banati
kuëëniman.
8 Kamabi bana 'ëx kikë ax ka
aséرابي upí 'ikën;
a bananu ka këmëi banakësa
bana 'aíma 'ikën.
9 Uin kara 'ën bana kuation,
an ka 'ën banakama ax
ka aséرابي 'ikë kixun
mitsu katima 'ikën.
10 Usa 'ain ka ñuñu 'isatanan
kuríkiñu 'ianan kuriñu
'isatankin sinánkë a
'imainun
'ën 'unánmikë banakama
'ashi 'unánkanti 'ikën.

- 11 Ñu 'unáinrakë 'iti ax ka
maxá upíira pénéké abëbi
sénénmaira 'ianan;
jkuëinrakin bikë ñukama
axi abë sénémma 'ikën!
- 12 'Ëx kana ñu 'unáinrakë a
'ain,
usa 'aish kana sinaínrakë
abëbi 'in,
usa 'ixun kana upíokin bana
ñuixunkë a mërati 'unan.
- 13 Uin kara Diosan kakësokin
'aia an ka ñu
'atimakama a timati 'ikën.
'Ëx kana rabiakakë
'imainun, bëtsi unibëtan
sénémma kana 'ai kikë uni
ami 'ianan,
'atima ñu 'akë 'imainun
këmëi banakë uni amiribi
nishin.
- 14 'Ënu ka anun ësëananti a
'imainun anun ñu upíshi
'akin pëuti ax 'ikën,
'ianan kana 'ëx anun ñu
'unainra 'iti a 'ianan, kana
kushiñu 'iti aribi 'ain.
- 15 'Ë kupínka 'apukama 'apu 'ia,
usa 'ain ka aín kushikaman
usai uni 'iti bana nania.
- 16 'Ën kana 'apukama aín
kushiibu,
'imainun anun sipuanuxun
kati bana kikësabiokin
'apukama anun 'amin.
- 17 'Ën kana uikaman kara
'ë nuibatia a kamaribi
nuibatin,
'imainun ka uikaman kara
'ë baria a kamanribi 'ë
mëraia.
- 18 'Ën kana nuibakin ñuñuira
'imikin,
'aisamaira ñuñu 'ia bërâma
'iásamaira 'inun 'imin.
- 19 'Ën 'inánkë ax ka kuri
charokëxa upíira 'ikë
iskësamaira 'ikën;
'imainun ka 'ën 'inántisa
tankë ax manë uxua
upisamaira 'ikën.
- 20 'Ën kana ñu upí 'ati sinani
bai puntëtan nikësa 'ixun,
upí ñushi 'ati sinanin.
- 21 Usa 'ixun kana an 'ë nuibakë
akamaribi ainan 'iti ñu
'inánti 'ain;
usokin 'akëx ka aín
xubukamanu 'itsaira ñu
upíñu 'iti 'ikën.
- 22 Nukën 'Ibu Diosan ka
kamabi ñu uniokin 'ë
irapain uniokëxa,
usakin 'ë pain 'atankëxun
ka kamabi ñuribi uniokin
taëokëxa.
- 23 Usakin ka me uniokëmapan
'ixun 'ë irapain.
Uniokë 'iakëxa.
- 24 'Ë irapain ka
parúmpapakamabëa,
xëxákama 'imainun baka
rarakama 'isama pain 'ain
uniokëxa.
- 25 Bashikama 'imainun matá
mekama 'aisama pain
'ixun ka Diosan 'ëira pain
'ati sinánkë 'iakëxa;
- 26 usa 'aínbi ka me unionan anua
kóti ñukamaribi 'anan,
uisa me chamarabi
uniokëmapan 'iakëxa.

- 27 Uínsaran kara naíkamë 'ëo
kuman batsisa a;
parúmpapa chaiira manámia
'inun uni oia anu kana
'ëxribi anu 'iakën.
- 28 Uínsaran kara naíkamë
'ëonu anubia 'itinu nëtë
kuin 'imianan,
parúmpapa nëminra anubia
'itinu 'imianan,
- 29 anubia rakanun parúmpapa
baka kanan,
meribi anuaxa shaíkitinuma
'imia,
- 30 anu kana 'ëxribi a ënima
abëbi 'iakën.
Anu kana an ñu uniokë
unisa 'aish nëtëtibi 'ëx
kuëenmi anu 'iakën,
usai 'ikana an ismainunbi
kamabi nëtë abë
kuaiakën;
- 31 usa 'ain kana Diosan me
uniokë 'ain anuax kuëëni,
jchuámaruatankin
unikamabë kana 'ëx 'ai
kixun sinani kuëëankën!
- 32 Usa 'ain kamina bërí mitsux
uni bënábu 'ixun 'ën
kakëxun kuati 'ain;
kuati kamina 'ëx 'ikësaribiti
'i chuámarua 'ikanti 'ain.
- 33 'Ën 'ësëkin kakëxun kuanan
kamina;
sinánñuira 'iti bana 'ën
mitsu ñuixunkë ënëribi
kuaisamatankin timatima
'ain.
- 34 Chuámarua ka uin kara 'ën
kakëxun 'ën bana kuatia
ax 'iti 'ikën,

'ianan ka kamabi nëtëán an
bëruánkë unisa 'ixun 'ën
xubu xëkuë kamanuxun,
bana kuati ukë a ka Diosan
'akinti 'ikën.

- 35 Uin kara 'ën kakëxun kuatia
an ka uisai
'ira kara upiti tsóti 'ikë
kixun 'unánti 'ikën,
usai 'ia ka Diosan kuëenkin
'akinti 'ikën;
- 36 usa 'aínbi ka uix kara 'ën
kakëxun kuaisama tani
'uchaia a unix ka uisa
ñu kara 'iti 'ikë kixun
'unánimabi tsóti 'ikën;
juikaman kara 'ën kakëxun
'ën bana kuaisamatania
an ka aín bamati baria!

**Salomónnëxa ñu 'unáinrakë
'aish kia ñuikë bana**

- 13** ¹Uinu 'ikë unin bakë
bëchikënën kara ñu
'unánkë isa tania
an ka aín papan
'ësëkëxun aín bana
kuatia;
- usa 'aínbi ka uin kara
'ësëkëxunbi bana kuaisama
tania ax uisakinbi kaisama
'inun nishia.
- ² Uix kara 'upiokín ñu 'akatsi
kia an ka ax kikësabiokín
'axun ñu bitsia,
usa 'aínbi ka 'atima sinánñu
unikamax upiókín
sinánkin ñu 'aíma, 'aisama
ñunu pakëti 'ikën.
- ³ Uix kara sináinrax banaia an
ka aín tsóti bërúaia;

- usai 'imainun ka axa
sinanima 'atimati banakë
uni ax aín banakënënbi
'atimorakatia.
- 4 Uin kara chikishan tapun
'ixunbi ñu bisatania an ka
añu ñubi bitsima;
usa 'aínbi ka uix kara ñu
mëekë uni 'ikë an kuni an
bisatankë ñu bitsia.
- 5 Uni upí sinánñu an ka këmëi
banakë a kuëënima;
uni ñu 'atima 'akë ax ka ñu
'atima 'aibi anunbi rabinti
'unánma 'ikën.
- 6 Uni upí sinánñukama ax
ka an ñu upí 'akë anunbi
upitax nitsia;
'aínbi ka an ñu 'atima 'akë
anunbi uni 'uchañunëx
tëmëraia.
- 7 Anu ka bëtsi bëtsi uni
ñuñuma 'aishi ñuñu
'isatankë 'ikën,
'imainun ka bëtsi bëtsi uni
ñuñuira 'aishi ñuñuma
unisa 'ikën.
- 8 Ñuñuira uni a ka bëtsi unin
aín ñu kupí ñatankë 'iti
'ikën, 'aínbi ka ñuñuira
'ixun aín kuríkinën kupíox
chikiti 'ikën;
usa 'aínbi ka ñuñuma
unikama atun uínsaranbi
a 'akatsi uni kikä bana
kuatima.
- 9 Upí sinánñu unikama ax
ka tirítan pëkakësa 'aish
kuëenti 'ikën;
'aínbi ka 'atima sinanñu
unikama ax tirí bënákënu
'ikësa usaribi atun tsóti
'ikën.
- 10 Axa rabiakakë uni an ka
bëtsi unibë mëëanantishi
kuëënia;
usa 'aínbi ka sinan
mëninñushi uni an 'ësëkin
kakëxun bana kuatia.
- 11 'Itsaira ñu mëëi
tëmëraikinma bikë ñu
ax ka basikëma 'aínshi
këñutia;
usa 'aínbi ka unin ñu
mëëxun bikë ax kuni
munu bixun bixun nankë
ax 'aisamaira 'inun
chanun 'imia.
- 12 A 'ati sinánxun 'akë ñu
ax 'ikëbëma ka uni
masánuitutia,
'aínbi ka usakin 'ati
sinánxun 'akë ñu ax 'ikëbë
kuni uni kuëënia.
- 13 Uin kara kakëxunbi bana
kuakinbi ñu 'aisama tania
ax ka usakin 'axuma
anuma kana 'ia kixax
masánuituti insa tani kiti
'ikën;
usa 'aínbi ka an kakëxun
bana kuakë ax kuni
'upitax tsóti kuëënti 'ikën.
- 14 An ñu 'unánkë unikaman
'unánmikë banakama ax
ka anun tsóti 'ikën,
usa 'ixun ka bamatinu 'ikëbi
nu iémiti 'ikën.
- 15 Uix kara 'upiokin 'ësëkin
bana uni ñuixunkë 'ikë a
ka kamabi unin aín bana
kuatia,

- 'aínbi ka an 'atimakin
uni bana ñuixunkë
uni ax ka aín bana
unin kuaisamatankëbë
tëmëraia.
- ¹⁶ Uni upí sinánñu an ka
'upiokin sinánkin ñu 'aia,
'aínbi ka 'atimakin ñu 'akë
uni a usakin ka a unin
ñu 'aia kixun unikaman
'unania.
- ¹⁷ An bana ñuitia bëtsi unin
xukë uni an 'atima
banaishi uni ñuixunkë an
ka 'atima bana ñuixunkin
uni 'aisama sinánmia,
'aínbi ka an bana upí ñuitia
bëtsi unin xukë uni an
kuni aséjabi bana ñuia.
- ¹⁸ Uin kara kakëxunbi
bana kuaisamatania a
ka ñuñuma 'ia uínbi
kuëënima;
'aínbi ka uin kara kakëxun
bana kuatia a kuni
unikaman kuëënti 'ikën.
- ¹⁹ Nun 'aisatankë ñu a
'atankëx kananuna upí
taní kuëënin.
'Aínbi ka an kakëxunbi bana
kuaisama tankë unikama
an sinanakin ñu 'atima
'akë a ënti kuëënima.
- ²⁰ Uin kara ñu 'unánkë uni
kamabë nitsia an ka atun
'akësaribi okin ñu upí
'unania;
'aínbi ka uix kara ñu
'unántisama tankë
unikamabë nitsia an ñu
'unanima.

**Usaia uni upí sinani
tsóti bana**

- 15** ¹Nishkë 'ikëbia bëtsin
sinanamikin kakë, an
ka uni nishkëbi upí
'inun sinanamia;
'aínbi ka 'atimati banakin
unin bëtsi atiaira nishnun
'imia.
- ² Ax sinánñu unikaman ka
bana ñuikin an 'unánkë
ñukama bëtsi ñuixunia;
'aínbi ka an ñu unántisa
'ikëbi 'unánkëma atux
'atimakin sinánishi
banaia.
- ³ Nukën 'Ibu Diosan ka uinu
kara 'ikëbi,
uni an upíokin sinánkë
akama 'imainun an 'atima
ñu 'akë akamanbi isia.
- ⁴ Uix kara mënin sinánñu
'aish kuëmëniní banaia ax
ka achúshi i bimiñu unin
upíokin iskësa usaribi
'ikën;
'aínbi ka uix kara 'atima
sinánñu 'aish 'atimati
banaia an bëtsi uni masá
nuitunun 'imia.
- ⁵ An ñu 'unántisa 'ikëbi
unántisama tankë an
ka aín papan 'ësëkin
kakëxunbi bana kuatima;
'aínbi ka uix kara sinánñu
'ikë an kuni 'ësëkëxun
bana kuatia.
- ⁶ Upí sinánñu uni aín xubunu
ka añu ñubi 'aimama 'ima
aín piti 'itsaira 'ia,

'aínbi ka 'atima sinánñu uni
ax aín kanankë anun ñuñu
'ima.

- ⁷ Sinánñu unikama an ka
bëtsi unikama an 'unánkë
ñukama ñuixunia;
'aínbi ka an 'unántisa 'ikëbi
ñu 'unánkëma unikama
an ñu 'unánma 'ixun bëtsi
unikama 'unánmima.
- ⁸ Nukën 'Ibu Diosan ka uni
'atima sinánñukaman ñu
'axunkëxunbi a upí isima,
'aínbi ka uni upí sinánñukama
an ñukákëxun kuni kuatia.
- ⁹ Nukën 'Ibu Diosan ka uni
'atima sinánñukama atux
'atimati tsókë a kuëënima;
'aínbi ka axa aín bana
kikësoibi 'ikë unikama a
kuni nuibatia.

**Diosan ka uni tsóti bërúaiia
kixun ñuikë bana**

- 20** ¹A xëati paëokin
uvas baka 'akë an
ka xëakëxun uni
sinanimaishi bananun
'imia;
usa 'ixun ka a xëati paëokin
'akë a xëakinxun bëtsi
unikamabë banakin
sharákinia; usai 'ika;
uisai kara banati 'ikë kixun
sinanimaishi banaia.
- ² Achúshi 'apu nishkë ax
ka paru 'inúan kuëëruí
banakë usaribi 'ikën;
uín kara nishmia aka
nishkin uisa kara okatsia
usakin 'ati 'ikën.

³ Ui unin kara 'upiokin
sinani bëtsibë mëëananti
sinanima a unix ka usa ka
kixun unin rabikë 'ikën,
'aínbi ka ñu 'unánkëma uni
ax kuni usai 'ia.

⁴ Uín kara anun naëoti
baritia 'aínbi 'aisamatani
chikishkin naë oima;
an ka anúan unin ñu
'apáxun aín bimi biti nëtë
'ikëbëtan bisa tankinbi
anua biti 'aíma 'ain
bitsima.

⁵ Bëtsin 'unánnuma 'aisa
tankin sinánkë ñukama
ax ka 'umpax nëmínsaribi
'ikën,
usanu 'ikëbi ka uix kara
sinánñuira 'ikë an bërúbi
'unania.

⁶ Anu ka 'itsaira uni axa 'ën
kana mi uisabi otima 'ai
kíax banakë uni 'ikën,
'aínbi ka uínu 'ikë unínbi
asérabi ami 'unánmaisa
uni mëraima.

⁷ Diosan ka chuámarua 'inun
unin bakë bëchikékama
'ain papan ñu 'unámikin,
kanioxun ënkë a unikama
aín papa tsóasaribi 'inun
tsónun 'imia!

**An ñu 'unankë unikama
kia ñuikë bana**

- 22** ¹Usai ka a uni tsotia
kixun unin ñuia
kuakë ax ka,
kuri 'imainun kuríkiñu 'ikë
usamaira 'ikën.

- 2 Ñuñu uni 'imainun ñuñuma
uni ax ka:
a rabébia Diosan unio 'ikën.
- 3 Uni an sinánkin ñu 'akë an ka
'aisa 'ikëbi a 'axi 'aisama
'iisa iskin ñu 'aima;
'aínbi ka sinánñuma uni
ax kuainxunshi ñu 'akë
anunbi têmëraia.
- 4 Upasara 'ixun ax kikësa-
biokin Diosan bana 'akë,
ax ka ñuñuira 'i kuëeni upiti
tsókë usamaira 'ikën.
- 5 An ñu 'atimashi 'ati sinánkë
unikama aín tsóti ax ka
anu ñu pakëti unin unëkin
'akë usarabi 'ikën;
'aínbi ka axa bërúankati nikë
uni ax añu 'ati kuëenima.
- 6 Min bakë bëchikë kamina
xuratsu 'ikëishi uisai kara
tsóti 'ikë kixun 'unánmiti
'ain,
usokin 'unánmikëxun ka
kaniakëkinbi sinánkin
mín 'unánmia bana a
manutima 'ikën.
- 23** 4Ñuñu 'iti sinani kamina
'itsaira ñu mëi
tëmëratima 'ain;
usai 'ikinma kamina
'itsairami sinánkë a ënti
'ain.
- 5 Usa 'ain ka upíokin min iskë
ax bënëtishi tëtëkamë 'ëo
aín pëchi,
'irui nuankiani kuankë
usaribi 'inun nëtétia.
- 19 'Ën bakë bëchikë upíokin
kakëxun kamina 'ën bana
kuakin 'unánti 'ain;

- usa 'ain kamina upí ñuishi
'ati sinánti 'ain.
- 20 An ñu paë xëax paénkë
unikama 'imainun,
pikën tankëma 'ixuan 'itsaira
pikë unikama atubë
kamina timétima 'ain,
- 21 axa paénishi nikë 'ianan piti
pishi nikë unikama axribi
ka anunbi ñuñumaia,
usaía atux 'imainun ka
chikish unikama axribi
chupa xëni unin rakankë
bikë tukibukëra pañuax
kuaínbëkini nitsia.
- 22 An mi bëchia min papan,
kakëxun kamina aín bana
'upiokin kuati 'ain;
mín tita kamina kaniakëtia,
kuëenkima istisama
tantima 'ain.
- 23 'Aisamaira ñu 'unámikin,
'ësëkë 'ixun
kamina bëtsi ñu 'akin uisa
'ixunbi a manutima 'ain.
- 24 Uinu 'ikë unin bakë
bëchikënëx kara ñu
'unánkë 'ianan,
upí 'ikë an ka aín papa upí
tani chuámarua 'inun 'imía;
- 25 jusa 'ain kamina, mín
papa 'imainun mín tita
chuámarua tani kuëënun
'imiti 'ain!
- 26 Míx 'ën bakë bëchikë 'ixun
kamina, 'ën mi kakë
banakama kikësokin kana
'ati 'ai kixun 'ë kati 'ain,
usa 'ain kamina 'ën mi
'unánmikë banakama axa
mín 'unánkë 'inun 'imiti 'ain;

- 27 Xanu 'unánkëma bëtsi bëtsi
unibëa 'ikë,
ax ka me nëminra 'itánun
aín ana chukúma 'inun
nëmionkin naëkësa 'ikën;
- 28 'Ianan ka a xanux, an ñu
mëkamakë uníxa aín ñu
binuxun uni 'anux unëkë
usaribi 'ikën,
usa 'ixun ka 'itsaira uni aín
nami 'ai anuribi anuribi
kuankin ñu 'atima 'anun
'imia.
- 29 ¿Uix kara tëmërain? ¿Uix
kara bëtsimi manánti 'it?
¿Uix kara mëënantishi
sinani nianan 'atima ñu
'ax masá nuituti nitsin?
¿Ui kara ñu 'atima 'akëmabi
bëtsi uni 'atimokin ñun
tëain?
¿Ui kara 'itsaira ñu paë xëai
aín bëru chëxë kuatsinxun
isin?
- 30 Ax ka únsaranbi an bëxnan
xëakin ënkëma unikama
'ianan,
an barixun anun paénti bërí
'akë bëxnan bëtsi uni
xëakinkë unikama ax ka
usai 'ia.
- 31 Usa 'ain kamina a xëax
paénti 'akë a istima 'ain.
¡Ax ka xëanuxun anu 'arukë
ñunuax xëaishitisa 'itanun
'ia!
¡Usa 'ikë ka unin a xëakin
upí tania!
- 32 'Aínbi ka upitankin
xëatankëxunbi unin runun
'akëxun,

aín paë tankë usaribi tani,
an xëakë anbi 'aisama
okëx bamaia.

- 33 Usakin xëakëxun ka mi bëtsi
ñu ismianan,
min kuëenkësoimi sinanima
bananun 'imia;
- 34 kamina achúshi nunti
chaiiran parúmpapan
bëchunkin shaikakësa
usaribi kuankin tanti 'ain,
'ianan kamina anubia
nitsínkë i aín rëbunu
'uxax rakakësa tanti 'ain,
- 35 tani kamina kiti 'ain: 'Ë ka
mëëkanxa, 'ixunbi kana
tankëma 'ain; 'ianan
kana 'ëa rishkikankëxubi
'unánkëma 'ain; usakin
'akëxbi kana usabi
bësukiani amiribishi
ñunshinkiani a xëati
baritëkëni kuantí 'ain.

- 24** ³Ñu 'unainra 'iti ax ka
an xubu upíokín 'akë
unisa 'ianan,
an upíokín sináfnraxun ñu
'akë unisa 'ikën;
- 4 usa 'ixun ka upíokín
sinánxun,
aín katakama anu ñu upíbu
bixun bukúnti 'akë usa
'ikën.
- 5 Uni ñu 'unán ax ka kushi
unibëtan sënëmaira 'ikën;
ñu 'unánti ax ka unin
kushisamaira 'ikën,
- 6 usa 'ain ka bëtsibë
'akananuxun uisoxun
'ati kara kixun pain
sinántankëxun 'ati 'ikën,

- usa 'ixun ka an 'unánkë
unikaman kakësabiokin
'ai abë 'akanankin
kupitanuma 'ati 'ikën.
- 17 Axa mimi nishkë uni uisa ñu
kara inuti tatíki pakëtia
iskinbi,
kamina ami kuai kuëenkin
fiesta 'atima 'ain,
- 18 usakin 'aia ka Diosan a upí
istima 'ikën,
usa 'ain ka Diosan nishkinbi
uisabi otima 'ikën.
- 19 An ñu 'atima 'akë unikaman
uisa ñu kara 'akëbëbi
kamina ami nishtima 'ain,
'ianan kamina an bana
kuakëma unikaman ñu
'aiabi a istisama tani
nutsitima 'ain,
- 20 usa 'aínbi ka an ñu upima
'akë unikaman upioxun
ñu mëekinbi sënëoima;
jusa 'ain ka an ñu 'atima 'akë
unikamax tirí bënankëx
bamakë 'iskësashi atun
tsóti 'iti 'ikën!

**Salomón kitëkëan
ñuikë bana**

- 25** 21 Axa mimi nishkë uni
a kamina nuibakin
'akëñuma 'ikë piti
'inánan;
shimakë 'ikë xëati 'akë a
'inánti 'ain;
- 22 usakin 'akëx ka axa mimi
nishkë uni ax katéti
sinanati 'ikën,
usakinmi 'aia ka Diosan mi
upí isti 'ikën.

**¡Uínbi ka uisai kara 'inuxun
'aia kixun 'unanima!**

- 27** 1 Iméishi kana usakin ñu
'ati 'ai kixun kamina
kitima 'ain.
Kamina 'unanima iméishi
karamina uisai 'iti 'ain.
- 2 Mibi rabiakatima kamina
bëtsi unikaman kunia uisa
uni kaina 'ai istankëxun
mi rabinun 'iti 'ain;
usa 'ain ka mibi rabiakati ax
upíma 'ikën.
- 3 Maxákama 'imainun
masikama ax ka 'ëñë
'ikën,
'aínbi ka usamaira 'unántisa
'ikëbia ñu 'unánkëma
unikama atun nishkë ax
'ikën.
- 4 Xuamati uni 'akatsi nishkë,
'imainun ñu 'akatsi nishkë
an ka uni 'atimanun 'imia,
'aínbi ka bëtsin ñu 'akëbë
nutsikë ax nëtétima 'ikën,
'imainun ka sinanima
kishikë 'ikën.
- 5 Ñu 'atima 'aia kashikin bëtsi
kati ax ka asábi 'ikën,
usa 'ain ka kakinma unëxun
nuibakë usamaira ax
'ikën.
- 6 Nun 'unánkë unían uisakin
kara nu 'aisatania usakin
'akë ax ka asábi 'ikën,
'aínbi ka numi nishkë
unían nu nuibakin mëkën
'inánkin bikë ax nun
'unánkë unían nu bikë
usamaira.

**Agur 'imainun Jaqué
usai kia ñuikë bana**

- 30** ¹⁸Anu ka rabé 'imainun
rabéribi ñu 'ikën,
a kana uisaira okin 'unántisa
kara kixun sinánkinbi
'unánkëma 'ain:
¹⁹ax ka tètëkamë 'ëo suñun
nuánkë a 'ianan,
runu maparanu nirikiani
kuankë a 'imainun,
manë nunti parúmpapa
nëbétsinën kuankin baka
tëabiankë a 'ianan,
unían aín biti xanu ënkinma
nuikë akama 'ikën.

**An ñu mëëti 'unán
xanu rabi kiti bana**

- 31** ¹⁰Xanu an ñu 'ati 'unán
irakë ax ka 'ashi
buinxun bënëkinshi
mëratísama 'ikën;
jusa xanux ka ñu 'upíira
iskësamaira 'ikën!
¹¹Usa xanu ka ain bënë
amira sinánkin nuíbatia,
'ianan ka aín xanu 'ain kuríki
kanankë anun uínsaranbi
kuríkiñuma 'ima.
¹²Usa 'ixun ka a xanun
'ain bënë ñu chakama
kuënmikin 'axunia,
anua ax tsókë nëtëkaman.
¹³'Anan ka a xëonuxun xapu
'akë ñuman baritankëxun
maruxun,
aín mëkënan anunbi tëkin
xëokín añu kara 'aisa
tania a 'aia.

- ¹⁴Nunti chairan békësa usa
obëtsinkin ka
'ain piti ñukama bitsínkin
'urakëo bëia.
¹⁵Pékarakëma 'ainshi
nirutankëxun ka
aín tuákama 'imainun an
ñu 'axunkë xanukama piti
'axun pimíia.
¹⁶'Ianan ka upiokin pain
ñachatankëxun me aín
tëkënëan bikë kuríki anun
maruía,
marutankëxun ka anun
kananuxun uvas a menu
'apámia.
¹⁷Usa 'ain ka kuëenkin ñu
mëëia,
ñantainshi 'apunkin bari
kuanmainun ñu mëëia.
¹⁸Usakin 'anan ka ñu maruti
nanxun axa upí 'iti
kuëenkin bërúaiia,
bërúai ka kamabi imé 'ain
ñu 'ai tëia.
¹⁹'Anan ka aín mëkënanbi
chupa 'anan
bëtsi ñukamaribi ñuman
bixun xëoia.
²⁰Usakin 'akin ka uni ñuñuma
kama 'imainun,
an ñu kuëenkë unikama
aribi ñu 'inánkin 'akínia.
²¹Usai 'ianan ka matsi
'ibúkëbëtan karana
añunën 'ën tuákama
rakuti 'ai kixun sinani
bënëtima,
aín xubunu 'ikëkama ax ka
matsin 'aisama okin chupa
'upiokin pañuax 'ia.

- 22 'Aínbi ka anúan rakuti
chupa aín mēkēnanbi 'aia,
'anan ka chupa upíira aín
mēkēnanbi 'akē aribi
pañuia.
- 23 'Imainun ka 'ain bēnē ain
ēmanu 'ikē unikaman
kamaxunbi 'unánkē 'ia,
usa 'aish ka a menu 'ikē
unikaman usa kamina mix
'ain kixun uínbi kakēma
uni 'ikēn.
- 24 'Ianan ka tari 'anan anun
tsitēkērēkikē akama,
'atankēxun an ñu marukē
unikama maruia.
- 25 Usokin ñu 'ai upiti tsóti ka
añu karana,
nētēitsi pēkarakēbētan 'ati
sinani bēnētima.
- 26 'Ianan ka sinánxira banakin
aín tuákama
nuibakin upíokin bana
'unánmia.
- 27 Usa 'ixun ka aín xubunu 'ikē
ñukama upíokin bēruaia,
'ianan ka an tēxun bikēma
ñu uínsaranbi piima.
- 28 Aín tuákama 'imainun 'ain
bēnēn ka a rabikin ēsokin
kaia:
- 29 An upíokin ñu mēēkē
xanukama ka 'itsaira
'ikēn,
'aínbi kamina mixira
atusamaira 'ain.
- 30 Upíira ñu isími kuēēnkē ax
ka kēmēishi 'ikēn,
usa 'ain ka ñu upíira ax
ñankáishi 'ikēn,
usa 'aínbi ka an Dios rabikē
xanu ax kuni usa ka ax
'ikē kixun rabikē 'iti 'ikēn.
- 31 ¡Usa 'ain ka an 'akē ñukama
a 'unánkin kamabi,
ēmanu 'ikē unikaman rabiti
'ikēn! ¡'Anan ka usakin ñu
'aia rabikē 'iti 'ikēn!